

УДК 354

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.107>

СУЧАСНА АРХІТЕКТУРА ПРАВОВОЇ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ПОНЬЯТЬ ТА ТЕРМІНІВ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Деменко О.Є.,*кандидат юридичних наук,**асистент кафедри фінансового права**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого**ORCID: 0009-0005-4992-9907*

Деменко О.Є. Сучасна архітектура правової побудови системи понять та термінів податкового законодавства України.

Стаття присвячена дослідженню розвитку термінології в рамках податкового законодавства в Україні. Встановлено, що сучасне податкове законодавство в Україні – це не лише набір правил, якими регламентована процедура оподаткування, але й взаємопов'язана система термінології, яка постійно адаптується до змін у економіці та законодавстві.

Виокремлено, що архітектура правової побудови системи понять та термінів може бути розглянута як організована структура термінології і понять, специфічна для конкретної галузі права чи законодавства. Поняття «архітектура» використовується у переносному сенсі, наголошуючи на організації та систематизації елементів у сфері правової конструкції. Звернено увагу, що взаємодія архітектури та термінології утворює стійку та ефективну систему правових понять, що допомагає забезпечити ясність та точність в законодавстві. Термінологія служить інструментом для точного визначення та уніфікації юридичних термінів, спрощуючи їх розуміння та застосування. Архітектура та термінологія взаємодіють, створюючи стійку та ефективну систему правових понять у податковому законодавстві, яка враховує історичний контекст та визначається постійними змінами в галузі.

Підсумовано, що аналіз термінології Податкового кодексу України вказує на різноманітність та сучасність системи понять та термінів в податковому законодавстві. Зокрема, вона включає структуровані та ієрархічні терміни для чіткої систематизації, терміни, що відповідають сучасним технологічним та економічним реаліям, а також терміни, введені під впливом міжнародної уніфікації. Важливим є також врахування термінів податкового адміністрування та тих, що характеризують публічну та громадянську участь в формуванні податкової політики. Усе це свідчить про гнучкість та адаптованість системи до сучасних викликів, включаючи вплив міжнародних стандартів та розвиток сучасних технологій.

Дослідження термінології податкового законодавства України розкриває вплив трьох ключових чинників на архітектуру правової системи понять та термінів: а) приєднання України до міжнародних економічних та правових об'єднань суттєво визначило архітектуру термінів, приводячи їх у відповідність до визнаних міжнародних стандартів; б) взаємодія з іншими галузями права, такими як цивільне, адміністративне та фінансове право, сприяє утворенню спільної термінологічної бази, що є важливим для забезпечення системності та єдності правового простору; в) вплив сучасних технологій, особливо в епоху цифрового розвитку, сприяє покращенню архітектури термінів завдяки впровадженню інформаційних систем та онлайн-ресурсів.

Ключові слова: податкове законодавство, архітектура термінів, сучасні технології, побудова, адаптивність.

Demenko O.Ye. Modern architecture of legal construction for the system of concepts and terms of tax legislation in Ukraine.

The article explores the development of terminology within the framework of tax legislation in Ukraine. It asserts that contemporary tax legislation in Ukraine is not just a set of rules governing taxation procedures but also a system of terminology that constantly adapts to changes in the economy and legislation.

The architecture of the legal structure of terms and concepts is considered as an organized framework of terminology and concepts specific to a particular legal field or legislation. The term «architecture» is used metaphorically, emphasizing the organization and systematization of elements within the legal construction sphere. The interaction of architecture and terminology forms a robust and effective system of legal concepts, ensuring clarity and precision in legislation. Terminology serves as a tool for precise definition and standardization of legal terms, facilitating their understanding and application.

The article highlights the synergy between architecture and terminology, creating a stable and effective system of legal concepts in tax legislation

that takes into account the historical context and is shaped by constant changes in the field.

In summary, the analysis of the terminology of the Tax Code of Ukraine indicates the diversity and modernity of the system of concepts and terms in tax legislation. This includes structured and hierarchical terms for clear systematization, terms that correspond to contemporary technological and economic realities, and terms introduced under the influence of international standardization. It is also essential to consider terms related to tax administration and those characterizing public and civic participation in shaping tax policy. All of this demonstrates the flexibility and adaptability of the system to modern challenges, including the influence of international standards and the development of modern technologies.

The investigation of the terminology of Ukraine's tax legislation reveals the influence of three key factors on the architecture of the legal system of concepts and terms: a) Ukraine's accession to international economic and legal associations significantly shaped the architecture of terms, aligning them with recognized international standards; b) interaction with other branches of law, such as civil, administrative, and financial law, contributes to the formation of a common terminological base, crucial for ensuring systematicity and unity of the legal space; c) the impact of modern technologies, especially in the era of digital development, enhances the architecture of terms through the implementation of information systems and online resources.

Key words: tax legislation, architecture of terms, modern technologies, construction, adaptability.

Постановка проблеми. У світлі постійних змін у глобальній економіці, росту технологічних можливостей та швидкого розвитку бізнес-середовища, податкове законодавство стає краєвидною складною системою, яка вимагає не тільки постійного оновлення, але й глибокого розуміння і адаптації до нових реалій. Сучасна архітектура правового простору понять та термінів в податковому законодавстві України визначається не лише змістом законів, але й гнучкістю та адаптивністю визначень, які відображають динаміку економічного оточення та способи його регулювання. Відправною точкою для розуміння цієї архітектури є вивчення понять і термінів, які виступають фундаментальними елементами податкового законодавства. Зростання технологічних можливостей та постійний розвиток бізнес-сфери створюють виклики, які вимагають не лише постійного оновлення, але й глибокого розуміння та гнучкості визначень у податковому законодавстві. Вказане обумовлює актуальність дослідження даної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти розвитку податкового законодавства України, зокрема понятійно-категоріального апарату, були предметом наукових досліджень у працях таких вчених, як П. Гега, В. Федосової, В. Федорова, В. Опаріна, Ю. Козака, Т. Савченка, А. Ластовецького та інших. Вони частково здійснили аналіз деяких аспектів архітектури правового простору понять та термінів у межах податкового законодавства України. З урахуванням постійних змін у законодавстві щодо оподаткування та стрімкого розвитку економіки, важливим є провести детальне дослідження архітектури термінів у податковому законодавстві в нових умовах.

Метою статті – розкриття основних характеристик сучасної архітектури правового простору понять та термінів у податковому законодавстві України.

Виклад основного матеріалу. Сучасне податкове законодавство в Україні є фундаментальним документом, який визначає основні принципи та правила оподаткування, регулюючи відносини між державою та платниками податків. Розглядаючи динаміку податкового законодавства, можна визначити, що воно адаптується до змін у економіці, фінансовій системі та законодавчому середовищі. Окрім того, еволюція термінології грає ключову роль у вдосконаленні системи оподаткування, враховуючи сучасні реалії та виклики, з якими стикається країна. Цей постійний процес адаптації та розвитку підсилює не лише ефективність податкової системи, але й рівень розуміння та сприйняття податкових обов'язків, що стає важливим фактором для стабільності та розвитку економіки країни.

Сучасна архітектура правової побудови системи понять та термінів податкового законодавства України визначається не лише самим законодавством, але й постійними змінами в ньому та еволюцією термінології та понять, які використовуються у цьому контексті. Загалом, архітектура, згідно Академічного тлумачного словника української мови, розуміється у двох значеннях: 1) уміння розробки, будівництва та естетичного оформлення будівель; мистецтво створення архітектурних споруд та їх художнього декорування; та 2) характер, стиль будови [1]. Чинне законодавство України не містить визначення поняття «архітектура», проте передбачає терміни «архітектура (топология) мережі», «архітектурне облаштування», «архітектурне рішення», «архітектурний тип ТС», «архітектурні конкурси» тощо. У згаданих термінах спільним є те, що вони використовують слово «архітектура», проте його зміст відрізняється залежно від контексту кожної конкретної галузі або сфери. Так, архітектура (топология) мережі

вказує на структуру та взаємозв'язок компонентів в комп'ютерних мережах [2]; архітектурне облаштування вказує на планування чи дизайн простору чи будівлі [3]; архітектурне рішення може вказувати на здійснення архітектурних концепцій чи проектування [4]; архітектурний тип ТС вказує на категорію архітектурних рішень у транспортних засобах [5]; архітектурні конкурси означають змагання, де представляють та оцінюють архітектурні проекти [6].

Крім того, «архітектура» має зв'язок з такими характеристиками, як планування та організація (кожен термін включає в себе елементи планування та організації), взаємозв'язок та системність (усі ці терміни враховують взаємозв'язок елементів та систематизацію їхніх відносин), врахування встановлених законом вимог. Не дивлячись на те, що архітектура не зовсім стосується сфери законодавства приватного та публічного права, у даному контексті поняття «архітектура» використовується у переносному сенсі, з метою зробити вказівку на структуру, організацію та систематизацію елементів у сфері правової конструкції системи понять та термінів окремих галузей законодавства України.

Архітектура правової побудови системи понять та термінів пов'язана з термінологією. Як зазначає А. Іленков, термінологія містить найточнішу та концентровану інформацію з певної галузі [7]. Зв'язок між архітектурою правової побудови системи понять та термінів законодавства України та термінологією полягає в тому, що створення чіткої та консистентної архітектури визначає засади організації та взаємозв'язку правових понять у законодавстві. Термінологія в цьому контексті виступає як інструмент для точного визначення понять, їх зрозумілого сприйняття та уніфікації. Архітектура правової системи визначає структуру, логіку та взаємодію правових понять та термінів. Термінологія встановлює стандартизовані визначення та назви для юридичних термінів, що спрощує їх розуміння та застосування. Тобто правильно побудована архітектура сприяє системності та логічності у визначенні понять, а використання уніфікованої термінології забезпечує юридичну точність та зрозумілість вираження цих понять. Взаємодія цих двох аспектів допомагає створити стійку та ефективну систему правових понять у законодавстві.

Таким чином, загалом, архітектуру правової побудови системи понять та термінів доцільно розуміти в якості впорядкованої структури термінології та понять, що визначається в рамках конкретної галузі права чи законодавства. Вона включає в себе визначення основних понять, їхні ознаки, взаємозв'язки та систему термінів, необхідних для правильного розуміння та застосування правових норм. Основними елементами

архітектури правової термінології є визначення та означення понять, логічні зв'язки між ними, а також ступінь їхньої конкретизації. У визначенні понять слід враховувати контекст, в якому вони використовуються, а також міжнародні та національні стандарти, що регулюють їхнє використання. Що стосується архітектури правової термінології в податковому законодавстві України, то як зазначає О.І. Баїк, термінологія податкового права в Україні не залишається незмінною починаючи від Київської Русі й аж до наших днів. Ретроспективне дослідження формування наукової термінології у цій області вказує на постійні зміни сутності і найменувань податків, скасування старих термінів та введення нових. Цей історичний досвід може слугувати корисною основою для вдосконалення сучасної термінології у сфері податкового законодавства України [8, с. 9].

В податковому законодавстві України архітектура термінології визначається принципами, що враховують специфіку оподаткування, його завдання та взаємозв'язки з економічним середовищем. Визначення ключових понять, таких як оподаткування прибутку, податку на додану вартість, акцизи та інші, є фундаментальним завданням архітектури податкового законодавства. Наразі архітектура правової побудови системи понять та термінів податкового законодавства України визначається комплексним підходом до організації та структуризації термінології в сфері оподаткування та характеризується наступними рисами: 1) структурованість та єдність (терміни в податковому законодавстві повинні бути чітко систематизовані та узгоджені, щоб забезпечити їхнє однозначне розуміння та використання); 2) гнучкість та адаптивність (система термінів повинна бути гнучкою та легко адаптуватися до змін у законодавстві, економіці та суспільстві); 3) зрозумілість (терміни мають бути доступні та зрозумілі як фахівцям у галузі оподаткування, так і широкому загалу громадян); 4) інтеграція з міжнародними стандартами (узгодженість та відповідність термінів міжнародним стандартам для покращення міжнародної співпраці та уніфікації правової термінології).

Підтримуючи думку О.А. Лактіонової, що інституційна гнучкість залежить від джерела формування норм [9, с. 52], зазначимо, що архітектура термінології в податковому законодавстві повинна бути чіткою та стандартизованою, але при цьому дозволяти гнучкість для адаптації до нових умов. Зміни в економічних, технологічних та соціокультурних сферах вносять нові виклики, що вимагають уточнення або створення нових понять (наприклад, поняття «криптовалюта» чи «кіберподатки» додаються до вже існуючої термінології). Саме здатність системи

термінів адекватно відображати реальні процеси в економіці та уникати подвійного тлумачення є ключовою для ефективного застосування податкових норм та розвитку архітектури правової побудови системи понять та термінів податкового законодавства України.

Податковий кодекс України містить чимало термінів та понять, що формують термінологію податкового законодавства України. Частина термінів та понять була введена до Податкового кодексу України шляхом прийняття нових нормативно-правових актів, які мали вплив на податкові правовідносини та податкову сферу. Так, термінами «актив з права користування», «акцизний склад пересувний», «норматив витрат на виплати страховим посередникам», «розпорядник акцизного складу пересувного» тощо було доповнено термінологію Податкового кодексу України через прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів» [10]; терміни «Багатостороння угода CRS», «Угода QCAA (для цілей статті 39 цього Кодексу)», «Загальний стандарт звітності CRS», «Угода FATCA» тощо були введені у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки» [11]; терміни «електронна сигарета», «котирувальні ціни», «материнська компанія міжнародної групи компаній» були поширені у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» [12].

Аналізуючи термінологію Податкового кодексу України [13], приходимо висновку, що сучасна архітектура правової побудови системи понять та термінів податкового законодавства України включає наступні види термінів та понять:

а) Структуровані терміни. Податковий кодекс України надає визначення основних понять, таких як «податковий об'єкт», «податкова база», «ставка податку» з метою їхньої чіткої систематизації, зокрема для правильного розрахунку податків;

б) Терміни, які передбачають ієрархію. Податковий кодекс України розподіляє терміни та поняття за ієрархією, наприклад, розділ на «загальні податки» та «спеціальні податки», з урахуванням їхнього значення та сфери застосування;

в) Терміни, які відповідають сучасним технологічним та економічним реаліям, наприклад,

«електронна ідентифікація», «електронний кабінет», «електронна адреса», «інформаційна система «Е-резидент» тощо;

г) Терміни, введені під впливом міжнародної уніфікації. Тобто, використання термінів, які відповідають міжнародним стандартам, для забезпечення взаєморозуміння з іншими країнами, серед яких: «Багатостороння угода CRS», «Загальний стандарт звітності CRS», «Угода FATCA» тощо;

д) Терміни податкового адміністрування, тобто ті, що є пов'язаними з процесами публічного адміністрування податків, зокрема «податкова перевірка», «податкова декларація» тощо;

е) Терміни, що характеризують публічну та громадянську участь. Тобто, визначення термінів, що відображають участь громадян та громадських організацій у формуванні та реалізації податкової політики, серед яких «податкова консультація», «індивідуальна податкова консультація» тощо;

ж) Актуальні терміни та поняття. Додавання у податкове законодавство понять, які відображають актуальні проблеми та виклики, наприклад, «податковий карантин» чи «податкова стимуляція екології» тощо.

Доцільно звернути увагу, що вказаний перелік не є виключним, проте він засвідчує різноманітність та сучасність термінів, що використовуються у податковому законодавстві, їх спрямованість на сучасні виклики та потреби суспільства. Поруч з цим, викладене свідчить, що існує три напрями впливу на архітектуру правової побудови системи понять та термінів податкового законодавства України: вплив міжнародних стандартів на архітектуру термінів (адже приєднання України до міжнародних економічних та правових об'єднань вплинуло на архітектуру понять та термінів, спрямовуючи їх на відповідність до визнаних міжнародних практик); взаємодія з іншими галузями права (адже податкове законодавство тісно пов'язане з іншими галузями права, зокрема, цивільним, адміністративним та фінансовим правом, що визначає спільну для них термінологічну базу, що є важливим для забезпечення системності та єдності правового простору); вплив сучасних технологій.

Висновки. Підсумовуючи, приходимо до висновку, що сучасне податкове законодавство в Україні є динамічною системою, що постійно адаптується до змін у економіці та законодавчому середовищі. Розвиток термінології, аналогія з архітектурою вказують на важливість точності та структури в правовому визначенні понять. Цей постійний процес адаптації сприяє ефективності податкової системи та розвитку економіки країни.

На сучасному етапі розвитку держави, вивчення та аналіз архітектури правової побудови систе-

ми понять та термінів податкового законодавства України має значний потенціал для розвитку наукового підходу та правової теорії. Сучасна архітектура правової побудови системи понять та термінів податкового законодавства України визначається динамічним розвитком термінології та адаптацією до нових викликів. Узгодженість, стандартизація та відкритість у визначеннях є ключовими принципами, які сприяють розумінню та застосуванню податкового законодавства в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <https://sum.in.ua/s/arkhitektura>.
2. Інструкція про порядок заповнення звіту про використання програмних продуктів і обчислювальних мереж за формою N 3-інф: Інструкція Міністерства статистики управління статистики науки, інформатики та інновацій України від 06.07.1995 року № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0242-95/ed19960726/find?text=%C0%F0%F5%B3%F2%E5%EA%F2%F3%F0%E0+%28%F2%EE%EF%EE%EB%EE%E3%B3%FF%29+%EC%E5%F0%E5%E6%B3#Text>.
3. Про автомобільні дороги: Закон України від 08.09.2005 року № 2862-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15/ed20190101#n13>.
4. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 № 687-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14/ed20171218#n20>.
5. Про затвердження Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності: Наказ Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 21.10.2011 року № 244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1330-11/ed20111212/find?text=%C0%F0%F5%B3%F2%E5%EA%F2%F3%F0%ED%E8%E9+%F2%E8%EF+%D2%D1#Text>.
6. Про затвердження Порядку проведення архітектурних та містобудівних конкурсів: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.1999 року № 2137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-99-%D0%BF/ed20130821/find?text=%C0%F0%F5%B3%F2%E5%EA%F2%F3%F0%ED%B3+%EA%EE%ED%EA%F3%F0%F1%E8#Text>.
7. Іленков А. Термінологія та її роль у представленні знань. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnykno-620-2008/terminologiya-ta-yiyi-rol-u-predstavlenni-znan>.
8. Баїк О.І. Про формування наукової термінології податкового права України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 807. С. 9–15.
9. Лактіонова О.А. Гнучкість фінансової системи: методологія, оцінка та вектори забезпечення. Вінниця:, 2016. 400 с.
10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів: Закон України від 23.11.2018 року № 2628-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-19#Text>.
11. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки: Закон України від 20.03.2023 № 2970-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2970-20#n8>.
12. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 № 466-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#n55>.
13. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.